
KÉRDÉSEK ÉS VÁLASZOK

ŽARKO VASILJEVIĆ VERSEIRŐL

BORI IMRE

1.

„Milyen is valójában a vajdasági szerb költő?” — soha jobb alkalom közelebből szemügyre venni, mint most, hogy megjelentek Žarko Vasiljević összegyűjtött versei (Matica srpska, Novi Sad, 1977). Igaz ugyan, hogy 1919-ben lépett fel, amikor mondjuk Újvidéken már csak legfeljebb a legnemesebb értelemben vett regionalizmust lehetett képviselni, hiszen a szerb irodalom központja akkoriban már végérvényesen Belgrád. Egy Jovan Sterija Popović, egy Jakov Ignjatović még csak Belgrádban, s Stevan Sremac megtelepülése Nišben sem jellemző még. De Veljko Petrović és Isidora Sekulić példája már igen, s ők már előlegezik azt, ami az elkövetkező évtizedeket minősíti majd: aki érvényesülni akar, az Belgrádban keres magának szállást, mint tette például Todor Manojlović és Miloš Crnjanski az első világháború végén.

Žarko Vasiljević az itthon maradók között a legelső volt, első verse is az Újvidéken 1919. július 1-én megjelent *Dan* című folyóiratban kapott nyilvánosságot. Igaz, Mladen Leskovac a kötetet kísérő tanulmányában „véletlennek” mondja, hogy a *Dan* Újvidéken jelent meg, tünetértékéből azonban ez mit sem vonhat le, hiszen a véletlenek mélyén is van törvényszerűség. Úgy is mondhatnánk, hogy Žarko Vasiljević „modernségének” meghatározója volt ez a tény, s valószínűleg „vajdaságiasságának” tüneteként értékelhető. Minősíthetnénk akár „magyar maniere-nek” is, amit Žarko Vasiljević mutat a Belgrádban inkább honos „franciás” ellenében, ebből következően sem Todor Manojlović kísérlete, hogy a nagyváradi *Holnap* mintájára megszervezze a szerb modernizmust, sem Miloš Crnjanski gesztusa, amellyel a szerb irodalomba Ady Endre költészetét vitte, nem volt problémamentes. Természetesen nemcsak Vasiljevićről van szó. Egy kis kör tagja ő is, és együvé tartozásukat inkább a hang, amelyet megütnek, a mód, ahogy a versüket építik, a rímek, amelyeket összecsendítenek, dokumentálja, mint esetleg a választott és vállalt költői program. De Žarko Vasiljević talán a legjellemzőbb

ebből a „magyar maniere” kínálta nézőpontból. Nem véletlenül köszönt be a *Dan* első számában a következőképpen:

Noćas dršće srebrna noć.
 Noćas breze gole čute u mesečini
 i nižu crne sene,
 a u tišini
 nariču blede, očajne žene.
 (*Smrt lepog čoveka*)

Ezüstös éj remeg.
 Holdfényes csupasz nyírfákra
 felfűződnek sötét árnyak
 s a csendben
 sápadt, kétségbeesett nőknek hallatszik sírása.
 (*A szép ember halála*)*

Ady Endre „zökkenett ritmusú” verséről van szó 1919-ben, tehát akkoriban, amikor az Ady-irodalom éppen csak sejteni kezdi, mi is az Ady-vers „titka” valójában. A fiatal szerb modernisták ezt hallják ki, s ennek a versdallamnak az emlékével fülükben akarják forradalmasítani a szerb költészetet. Véletlen-e, hogy a modern szerb költészetnek egyik legnagyobb versébe, Crnjanski Stražilovójába, ez a ritmus épült?

I, tako, bez veza,
 stiže me, ipak, rodna, bolna, jeza.
 I, tako, bez doma,
 ipak će mi sudba postati pitoma.**

Nyilván felmerül a kérdés a „zökkenett ritmus” ilyen forradalmi szerepét látva, hogy amikor Ady erre a verséptékezési lehetőségre rátalált, majd mind tudatosabban kezdte alkalmazni, valójában nem magyar költő-elődeinek verseszményét rombolta, hanem az ún. „nyugatos” verssel szemben vált pártütővé — egy Babits Mihály versét éppen úgy tagadta ezzel a ritmussal, mint ahogy Kosztolányi Dezsőt vagy Tóth Árpádét.

Žarko Vasiljević költői felléptének az éveiben ugyanis még nincs messze a Dučić—Rakić—Šantić versvilágtól, de már Mladen Leskovac is expresszionistának nevezi költészetét, noha „egészségtelenül érzékinek”,

* A versidézeteket Domonkos István fordította, és elsősorban a sorok jelentésének visszaadására törekedett. Ezért Žarko Vasiljević költészetének verstana, elsősorban a tanulmányban elemzett „zökkenett ritmus” nem figyelhető meg, vagy csak ritkán ismerhető fel a fordításokban.

** A Stražilovo teljes fordítását lásd: *Napjaink éneke*, A modern jugoszláv költészet antológiája, (összeállította Ács Károly), 1965. I. kötet, 78. o.

sötétnek tartja, és „irreális holdkóros pánikban” látja az ifjú költőt, a „honnan?” és a „merre?” keresztútján. Nem a verstartalmakon át vitt minden esetben a modernizmus változataival találkozó szerb költészet útja sem: a „zökkenett ritmus” mintha az ifjú költő versének a mélyebb rétegeit repesztené, mert a felszínüket még költői öröksége jellemzi. Nostalgiai a messzeség, az alkonyatok, a magánosságok és déli Napfényországok iránt (D. Redjep) ezt bizonyítják. A „zökkenett ritmus” tehát fel-felbukkan Vasiljević korai verseiben:

Ja znam da čuda nema.
 Pa ipak: noćas sa jedne zvezde,
 — ko crna hrizantema, —
 pauk se o nit svoju vešao devetnaest puta.
(Pesma o pauku i zvezdanoj noći)

Tudom, nincsenek csodák.
 Mégis: az éj egyik csillagára
 — mint fekete krizantém —,
 egy pók tizenkilencszer kötötte fel magát.
(A pók és a csillagos éj verse)

Vagy:

Zvezda će noćas nebom da mine
 kroz sve tišine.

Zvezda će noćas nebom da mine
 kroz sve daljine.

(Bol)

Csillag fog lebukni ma éjjel
 a mindenség csendjébe.
 Csillag fog lebukni ma éjjel
 a határtalan térbe.

(Fájdalom)

Hogy a „vár fehér asszonya”-szituáció segítségével tudja szerelmes érzéseit is megvallani, szinte természetes, ahogy a *Šaputanje* (Suttogások) első verseiben maga is megrajzolja:

I sve postoji samo
 dok oblik ne ugledamo,
 i dok na dnu moja dva oka zaklopljena
 klečiš ti, koju još video nisam,
 kao pred Hristom Magdalena.

Minden csak addig létezik,
amíg az alakját meg nem látjuk,
és amíg lehunyt szemem mélyén
térdelsz, kit még nem láttam,
mint Krisztus előtt Magdolna.

Még egyértelműbb a ciklus második versében a kép, amelyből az egész kötet nő ki:

Suton je u meni.
Hoću da mi duša sanja
čista i sveta milovanja,
da sanja o ženi
što se budi
na dnu moja dva zaklopljena oka,
duboka,
duboka,
preduboka.

Bealkonyult bennem.
Álmodj hát, lelkem,
asszonyról,
ébredőről
két csukott szememnek
mélységes
mélyén,
a legmélyén.

Új volt a húszas évek legelején ez a fáradt érzelem-párlat, mint Mladen Leskovac is megállapította, de gyorsan el is illant. Vasiljević 1924-ben megjelent két verseskötete, a *Šaputanja* és a *Minijature* (Miniatürök) a maga „vasiljevići” módján összegezte is, le is zárta a „fájdalmas vers” korai szakaszát, amelynek kevés konkrétumával a költő sem lehetett elégedett, minthogy nem tudta feloldani, még kevésbé megoldani egyfelől a „ja, zemaljski gost” („én, e földi vendég”) érzésének, másfelől a „jedan čovek na Balkanu, ostavljen i sam” („egy ember a Balkánon, elhagyatottan és egyedül”) felfogásának látszólagos ellentmondásait. Valójában egyik ezekben a versekben megragadott érzelem-pólustól sem tud megszabadulni később sem, kísérti majd az érzelmességnek mind a kettőre jellemző állandó jelenléte. S hogy mégis bágyadtak ezek a versek, azzal magyarázhatjuk, hogy a fiatal Zarko Vasiljevićnek aránylag kevés volt a gondolati töltése — világfájdalmasan inkább átérezte, mint átgondolta az ember „világhelyzetét” a húszas évek első felében.

Nyilván ezért hathat a Veljko Petrovićnak ajánlott Osana (Hozsan-

na) című versének első szakasza bomba robbanásaként, mert benne költőileg, egy erősen expresszionista képből megfogalmazta, amit két verseskönyve sok száz sorában nem sikerült neki:

Toga dana palo je veliko sunce
u zrela, usplamtela žita:
i užeglo ognjene turčinke u znojna čela žetelaca,
u gorde grudi mladih žetelica,
u začudjene oči dečaka,
u haotične bore staraca.

Aznap a hatalmas nap,
éretten lángoló búzába bukkott:
perzselve tüzes pipacsot és az aratók izzadt homlokát;
büszke mellére az aratónőknek,
a fiúk bámuló szemébe,
a vének kusza ráncaiba.

Ez az a verse, amelyet tíz év múlva, 1932-ben újrafogalmaz a Blagoslovene banatske ravnice (Az áldott bánáti rónaság) című költeményében.

2.

Még össze sem állt a *Šaputanja* és a *Miniature* versanyaga igazán, Vasiljević verseiben is felerősödnek az expresszionisztikus indulatok, s lesznek majd velejárói a további években költészetének. Mintha erőltetett menetben akarná végigjárni a korszak lázas versújítási szakaszait — elsősorban az expresszionizmusét, amelynek alapvető intencióihoz egész költői pályáján hű marad majd, mint Csuka Zoltán is sokáig, aki-vel egy évtizeden át kétségtelenül barátkozott, hiszen Csuka a *Kalangya* első évfolyamának ötödik számában is lefordítja Vasiljevićnek egy kis recenzióját. A Vasiljević-irodalom mindmáig nem vizsgálta a költő és Csuka Zoltán folyóiratának, az *Útnak*, a kapcsolatát, holott „expresszionizálódásának” egyik eseménye éppen az *Út* hasábjain játszódott le. Mint aki kapva kap az alkalmon, úgy van jelen Vasiljević az *Út* első számaiban. Ő, aki a *Danban* indult, nyilván üdvözölte az új újvidéki avantgarde folyóiratot, s nemcsak a maga versét adja a szerkesztőnek, hanem Stanislav Vinaver versét (*Út a káoszra*) is szállítja — a maga fordításában. Vinaver 1921-ben a szerb expresszionizmus kiáltványának a megfogalmazója: „Mi, expresszionisták — hirdette — elkezdjük ezt a forradalmat, belépünk a káoszba, mindennek mindentől való végtelen felszabadulásába...” A lefordított Vinaver-vers pedig a programnak, ha nem is költői, de verses megfogalmazása, a „felszabadult tudat” üdvözlése. Ezzel a verssel egy számban jelenik meg Vasiljević *Tánc* című köl-

teménye, ugyancsak a költő fordításában. Magyarul jól tudott Vasiljević — hangsúlyozza is kísérő tanulmányában Mladen Leskovac —, nyilván érdekes lenne vizsgálni, hogyan írja meg magyarul a szerb nyelven már megköltött versét. Sajnálatos módon azonban éppen ennek a Vasiljević-versnek nem maradt fenn az eredetije, ily módon tehát az *Út* közleménye őrizte meg csupán, hiszen gyűjteményes kötete sem közli, holott a kiadás a teljesség igényével készült. Onfordítás lévén, ha nem is pótolja az eredetit, megbízható információkat tartalmazhat a költő szándékáról, ott lenne a helye a Vasiljević-versek gyűjteményében. Az már ellenben kuriózum, hogy ugyanezt a verset még egyszer közli az *Út*, de már Velislav Spasić fordításában.

Alighanem a legziláltabb vers-alakja éppen a Tánc című Vasiljević-versnek van a költő opuszában. Itt már nem a „zökkentett ritmus” „szabályos szabálytalanságaival” van dolgunk: a költő szinte egyetlen versébe építette az akkor „modern” költészet majd minden szélsőséges külső elemét. Háromféle betűtípus, kapcsos zárójel, különálló egy sorok, felkiáltások kiáltják mind nagyobb hangerővel (növekvő nagyságú betűkkel) a sebességet, amelynek révén ember és kozmosz haláltáncának látványa tárul a szem elé. Az ilyen formaihlet körében azonban kevés verse készült a költőnek. Legközelebb hozzá a Koraci (Léptek) és a Dete i nebo (Gyermek és égbolt) (1925) című verse áll. Jele ez annak, hogy Vasiljević a radikális expresszionizmusnak nem volt hajlandó levonni az összes konzekvenciáit, hanem visszaszelídül a hétköznapi élet szociális problémái egy intimebb kezelésének módozataiba, s a maga módján próbálja ki az éppen akkoriban meghirdetett szociális líra lehetőségeit. Az utcalányokkal való testvériesülésének is ekkor jött el például a pillanata. A *Bol ulice* (Az utca fájdalma) (1934) című kötetének verseiben — zömmükben ilyenek képezik a kötet anyagát! — az életkép-vers az uralkodó, amelyeket világfájdalom színez, amiben első kötetei verseit írva gyönyörködött:

I ne znaju
da je poljubac moj
jedini rubin sunca
na licu tužne ulice
u jutro bolesno.
(*Bolesno jutno na ulici*)

Nem is sejtik,
hogy csókom
a nap egyetlen rubinja
a szomorú utca arcán
e beteg reggelen.
(*Beteg reggel az utcán*)

Ez az a kötete, amelynek verseit Szenteleky Kornél fordítja. Igaz, 1928-ban még csak ciklus volt Az utca fájdalma, de mindenképpen tanulságos, hogy a *Bazsalikomban* költőnk négy verssel szerepel, s a négyből csak egy való a *Suttogások* című 1924-es kötetéből, a *Mojoj majci* (Anyámnak) című verse. A társadalmi indulat azonban nem volt a költő ihletének erősebb ébresztője — ezekben a versekben sem. Nehéz tehát elválasztani bennük a festőiség kedvéért felhasznált társadalmi akcentustól képeiben az ún. társadalmi mondanivalót. Az ilyenekben például:

Desi se da sveća iza mene
krto zapara profilom mojim zid slepi,
a iz očiju mi skotrljaju se suze
na kosu umorne devojke
koja pod fenjerom očekuje ljubav nekog zalutalog mornara.
(*Autoportret na slepom zidu*)

Megtörténik, hogy a mögöttem álló gyertya
ridegen belemetszi arcélem a szomszédos vakfalba,
s a szememből meg könnyek peregnek

a fáradt lány hajára,
aki a lámpa alatt egy eltévedt matróz szerelmére vár.
(*Ömarckép vakfalon*)

Ilyen módon hallja a lámpás tartóoszlopát a *Trenutak* (Pillanat) című versében úgy jajdulni fel, ahogy mankó szól a kövön. Egyetlen, s alighanem a legharmonikusabb verse ebben a szemléleti rendszerben a *Noć* (Éjszaka) című:

Noć je oko mene zaustavila
krvavi put na Golgotu
za gospodarem Hlebom...

Körülöttem az éj megállította
a Golgotára vezető véres utat
a Kenyér uraság nyomán.

Szenteleky Kornél egykori fordítása a *Bazsalikomban* nem éppen sikerülten adja vissza a költő gondolatát:

Körülöttem az éjjel elsüppedtette
a véres Golgota-utat
a Kenyér úr felé...

Egyetlen valódi s értékesíthető vívmánya valójában a versmondata, amellyel képzelgéseinak, álmódzásainak, ráfogásainak költői egébből a földre, a hétköznapi életbe ereszkedik. Ha elképzelünk impresszionista-szimbolista, illetve expresszionisztikusan közlő mondatot, akkor el kell képzelnünk az olyan „veristásan” valóságosat is, amelyen a tényközlő szándék uralkodik el az „új tárgyilagosság” akkor éppen divatba jött törekvéseinek szellemében. Legjelentősebb verseit ilyen mondatokból építte fel. Alighanem első példáját a *Žaba* (Béka) című versében látjuk:

Skočila je pred luksuznu limuzinu broj 1892 — Y —
baš onoga trenutka kada je u gradskom parku
pao prvi žuti list.

Éppen abban a pillanatban ugrott az 1892 — Y — rendszámú luxuskocsi elé, amikor a városi parkban lehullott az első sárga levél.

Ez a versmondat lesz hordozója Žarko Vasiljević „helyi színeinek” is a harmincas évek második felében. Sajátosságaként természetesen meg kell még említenünk a beléjük szívódott iróniát is, amely a költői „hozzáállás” jelzete immár, bár a *Centripetala ulice* (Az utca centripetális ereje) című versében még a világ vonásain látja a fintort.

3.

Felmerülhet a kérdés Žarko Vasiljević több mint tizenöt esztendő t nagába foglaló költői utazása kapcsán, hogy törvényszerű volt-e ilyen jellegű alakulástörténete. Ha „földijének”, az ugyancsak bánáti Jovan Popovićnak, a költői pályáját nézzük, meglepő párhuzamokat fedezhetünk fel kettejük között — egyes szakaszaiban a két költő útja két évszámokban is majdnem megegyezik. „Vajdaságiasságuk” hozta-e ezt ilyen módon, eldönteni most még nagyon nehéz lenne, s ebben a Petőfi-és Ady-hatásoknak (Jovan Popović) és Ady Endre költői jelenlétének (Žarko Vasiljević) a szerepét is mérni kellene, felfedezve a törvényszerűségeket az egyes „esetekben” és jelenségekben is. Távoli analógiaként esetleg hasznosítható lenne Balázs G. Árpád művészi pályájának alakulástörténete is: ő is ugyanazokon a fázisokon ment át, mint a két költő, : ő is a harmincas évek második felében jutott el a „helyi színek” költészetének vállalásához. A döntő mozzanat természetesen Žarko Vasiljević esetében az újraébredt Vajdaság-tudat a szerb irodalomban, amelyet az 1938-as *Vojvodjanski zbornik* fogalmazott meg s képviselt.

Egy emberileg meghódított, megélt világ vált költőileg értékesíthetővé Žarko Vasiljević számára újvidéki baráti körének ösztönző hatása alatt,

gondolati befolyása következményeként. Verse is, képzelete is felszabadult, s a már megalkotott versmondata szabadon érvényesülhet az új „sétáló versben”, mit megalkot. Legtermékenyebb és legszerencsésebb költői pillanataról van szó ott, a harmincas évek második felében, hiszen később, különösképpen a felszabadulás után, az életörömöt és a költői örömöt is pátosz szorítja majd ki, s nagyon is idealista szemléleti pozíciókba kényszeríti, ezzel együtt pedig egyoldalúságokba is.

Kétféle verset ír a harmincas évek második felében a „helyi színek” ígézetében. Az egyik a jelent megörökítő, erősen ironikus felhangokkal teli verstípus, amelynek természetesen vannak változatai is éppen az irónia jellege tekintetében. Ezt a típust a Žaba című verséből eredeztethetjük, s néhány 1932-ben írott versén át vezetett az útja az olyan költemények megírásához, mint amilyenek a Vozovi aportiraju (A szerelvények) és az U Somboru je umrla majka Dafina (Zomborban meghalt Dafina anyó) (ezt Herceg János 1938-ban már fordította) címűek — Žarko Vasiljević költészetének kétségtelenül antológia-darabjai. Mind a kétőnek erős a koloritja, csak hogy míg a Vozovi aportiraju címűnek iróniája a szembeötlő, emennek csodás elemébe rejtőzködő volt a jellemző. Hatást kiváltó eszközei változatosak. A Vozovi aportiraju címűben például felsorolásaiban üti meg az irónia hangját, azután a kicsinyítés meg-hökkentő eszközét használja, majd érzékenyül, egészen intim lesz a közlése, végül pedig elégikus sóhaj száll fel ajkáról, hiszen ez a forma jellegzetesen elégikus, ahogy Jovan Popović ez időben írott versei is bizonyítják. A bánati világ tarka összevisszasága, egyben kisszerűsége tör be a versbe, s ha van vers, amely Žarko Vasiljević társadalmi élményeinek mélyrétegeiről vall, akkor az éppen a Vozovi aportiraju című, s azon versei közé tartozik, amelyekben tudomásul veszi, hogy a világ körülötte valóban együtt s egymás mellett élő népek világa:

Mali vozovi po banatskim ravnicama
 prenose ljude, pakete, stoku, pisma i bicikle
 u drugoj i trećoj klasi i furgonima.
 Treća je klasa pretežno zastupljena,
 u njoj je Srbadija, Vlasi, Švabe i nešto ruskih kneževa,
 dok je jedino odeljenje prve klase skoro uvek rezervisano
 za direktora šećerane i fabrike salame.

Kicsiny szerelvények a bánati rónaságon
 embert, csomagot, barmot, levelet, biciklit szállítanak
 az első és másodosztályú vagonokban és teherkocsikban.
 A harmadosztály a legnépesebb, itt többnyire
 szerbek, oláhok, svábok láthatók, néha egy-egy orosz herceg,
 az első osztály egyetlen fülkéje viszont rendszerint
 a szalámi- és cukorgyár igazgatója részére van lefoglalva.

Mert mintha az Umrla je stara Biberićka ili utešna pesma gradjanima pred smrt (Meghalt az öreg Biberićka) címűben már kizárólagosabb lenne:

Tako je to bilo ispod okrajaka Karpata
 jer dalje i dublje
 — kako govore i pišu —
 nismo baš tako često zalazili mi Srbi i Srbadija,
 da se mešamo, ašikujemo, ženimo,
 da trgujemo, šičarimo, kavgu zamećemo i pijemo, —
 mi Srbi i Srbadija,
 sa Vlasima,
 Madjarima,
 Švabama
 i ostalim tamo karpatskim narodima.
 Tako je to bilo ispod okrajaka Karpata.

Így volt az a Kárpátok csücskén,
 mert távolabbra és mélyebbre
 — írva és mondva —
 nem jártunk oly sűrűn mi szerbek és szerbség,
 keveredni, enyelegni, házasodni,
 kereskedni, verekedni, inni,—
 mi szerbek és szerbség,
 az oláhokkal
 magyarokkal,
 svábokkal
 s egyéb kárpáti népekkel.
 Így volt ez a Kárpátok csücskén.

Antológia-darab az U Somboru je umrla majka Dafina című is, a maga groteszk rajzával, csodás és ironikus elemeivel. Ilyen képet ritkán fest költő — az ilyen képeket inkább egy Krsto Hegedušić s a nyomában felvirágzó naiv festészet tudott produkálni. Az a naiv báj ragyog ezen a versen, amelyet József Attila Medvetáncán vagy Betlehemi királyok című költeményén is látunk. Fennköltén rusztikus ez a vers, és talán már csak egy lépés választja el a költőt attól a hittől, amelynek atmoszférájában Dafina anyót fürdeti meg halottas ágyán.

Van két erősen szociális akcentusú verse is, mind a kettő 1938-ból: a Brojevi žive sa čovekom kao psi i verni su mu (A számok együtt élnek az emberrel, Gál László fordította magyarra) és a Na periferiji soba iz dvorišta (Udvari lakás a kültelken, Ács Károly átköltésében olvasható), amelyek hazai kezdeményekhez kapcsolódnak. Más megmunkálásuk ellenére is nem egy Laták-versre asszociál például a magyar olvasó. Föltétlenül meg kell említenünk két, a zsidó sorsot megéneklő versét (Reč-dve

o mome prijatelju Jevrejinu iz Novog Bečeja [Egy-két szó törökbecsei zsidó barátomról] és a Pismo na adresu: Domnului Georgiu Sporea, Timisoara, Romania [Levél a következő címre: ...]. A növekvő fasizmus árnya vetődik a világra ezekben a versekben, de amikor a legendás felé is hajlítja versét, abba a körbe lép, ahol barátja, Mladen Leskovac is mozgott, amikor — magyar címét idézem a *Napjaink éneke* első kötetéből — Eleazar Rob Samuel emlékére című versét írta.

Žarko Vasiljević „helyi színei” azonban valójában történelmieket, a régi s eltűnő szerb Vajdaságot idézik. Amikor a felszabadulás után a *Molitvenik za Vojvodinu* (Imádság Vajdaságért) című kötetét tervezi, címadásában is erre utal. Mladen Leskovac figyelmezteti az olvasót, hogy a teológiaiában a „molitvenik” nemcsak imádságos könyvet jelent, hanem azt is jelenti, aki imádkozik! Nos, úgy tetszik, hogy Žarko Vasiljević valójában a régi, a szerb polgári Vajdaságért imádkozó költő volt, s amikor ugyancsak Mladen Leskovac meghúzza a költő „földrajzi érdeklődésének” a határait, mondván, hogy a költő életköre magában foglalja Észak-Olaszországot, az osztrák—szlovák—cseh földeket, Galiciát és Bukovinát sűrű zsidó településeivel, Oroszország egy részét egészen Moszkváig, Erdélyt Moldovával, azután az egész Balkánt, amelynek alapját Szaloniki képezte, akkor a régi szerb polgár figyelmének körét is megajzolta. Nem lebegezik szép délibábként a költő szeme előtt — ismét Mladen Leskovacra hivatkozunk! — a „stara zemlja Cincarija” (cincárok régi földje), s nem ő írja-e 1939-ben, hogy „nije sramota... ako ih pustiš da kroz hartiju sa stola poteče čežnja i strast u tvoje stihove” (nem szégyen... ha megengeded, hogy az asztalon levő papíron át verssoraidba ömöljön a vágy és a szenvedély) (Pesma za mog pokojnog oca i za mrtvog znanca Karela Čapeka [Vers elhalálozott apámnak és a halott ismerősnek, Karel Čapeknak])? Ebből az ihletkörből szakadt ki talán legnagyobb lélegzetű költeménye — az az egy, amelynek megírására valójában egész életében készült, a Stihotvorenije za usopšeg raba Jovana Steriju Popovića, graždanina vršačkog (Verssorok az elhalálozott Jovan Sterija Popović verseci polgárért) című. Egy nemzeti-polgári lélekelemzés játszódik le ebben a versben (készült 1936-ban), összegezve a költőnek mind gondolati, mind verselési jellegzetességeit. A régi magyarországi szerb sors nagy elégiája ez a vers, ahogy talán utolsó polgár-fia megélte és megénekelte! Egy töről fakadt, s nem méltatlan hajtásként, Miloš Crnjanski *Seobe* (*Örökös vándorlás*) című regényével. Megkésve és mégis korán érkezetten — ez Žarko Vasiljević élményének a központi magja és a szerb sorsról alkotott felfogásának az alapja is. Nagy lélegzetvételt követelő sorok után a népdal ritmusába viszi át a verset (ezzel különben több versében is kísérletezett), ilyen módon kísérte meg a nép és polgár „egy” világát megidézni a XVIII—XIX. században:

Svejedno jesmo li pošli iz Serfiša, zastali u Beogradu, i onda
 prešli preko Save u koritu,
 ili smo domileli iz kog drugog kraja Cincarije.
 Trijanda trija krajcarija, i opet smo se rasuli,
 i opet crkve gradili,
 i opet groblja kopali,
 i opet tamjan palili,
 preko Moriša šajkom brodili,
 svinje uz Dunav gonili,
 u Tisi smo se topili,
 u Jegri prava učili,
 gradili, kopali, palili,
 brodili, gonili, topili . . .

Mindegy, hogy Serfišből indultunk-e el, Beogradban megállva,
 hogy a Száván teknőben keljünk át,
 vagy hogy Cincária más vidékéről másztunk elő.
 Krajcársági triász tirádája, és ismét széthullottunk,
 ismét felépítettük a templomokat,
 ismét sírvermeket ástunk,
 füstölőt lóbáltunk,
 a Maroson sajkába szálltunk,
 a Duna mentén disznókat hajtottunk,
 a Tiszába fulladtunk,
 Egerben jogot tanultunk,
 építkeztünk, ástunk, gyújtogattunk,
 hajóztunk, üldöztünk, olvadtunk . . .

Mind általánosabb sfkokra törekszik ugyanakkor az ilyen típusú verseit írva, mint aki a szerb sors egy bűvös képletét keresi. Ilyen módon írta az Umrla je stara Biberička ili utešna pesma gradjanima pred smrt címűt, amelyből idéztünk már, egy kissé az eszmei harmónia egyensúlyának meg-bomlása tüneteként, s ebben a szellemben készült — már a háború után — a Gospodin profesor Sofronije Popadić ili gradjanima jedna kašika pre spavanja című. Ami a Sterija-versben népi sorskép volt még, itt már ma-gánsors, az újvidéki szerb értelmiségi ember sorsának a képe a XX. szá-zadban (?):

Sofronije Popadić,
 nekada djak karlovački, a posle student u Pešti, kicoš
 sentandrejski, dok na kraju žitelj novosadski,
 pa onda profesor, član Matice, član Društva za Srpsko
 pozorište, član Čitaonice srpske,
 sa stanom u Zlatnoj gredi i kostom u „Lindi”, sedeći uvek o
 desnuju Vase Pušibrka . . .

